

УДК 159.922

Т.В. ЄРМОЛАЄВА,
*старший викладач кафедри педагогіки і психології
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

К.В. ШВАБ,
магістрант напрямку психологія Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядаються гендерні стереотипи, гендерні нормативи поведінки і проблеми гендерної ідентифікації у сучасному українському суспільстві. У статті наведено теоретичний аналіз літератури з гендерної психології і описано проведення емпіричного дослідження сучасних гендерних стереотипів.

Ключові слова: стаття, гендер, гендерний стереотип, соціальний стереотип, соціальна норма.

Постановка проблеми. На сьогодні в українському суспільстві проблема розуміння гендерної ідентифікації, нормативів гендерної поведінки і стертих рамок гендерних ролей має невизначений статус. В Україні ми будемо власну самостійну культуру, яку передамо своїм нащадкам, і від нашого усвідомлення критичності проблеми щодо наявності суперечливих і невідповідних потребам людей гендерних стереотипів залежить майбутній добробут сімейного інституту у нашій державі. Наявність у суспільному культурному просторі невинуватих очікувань стосовно представників різної статі у міжособистісних відносинах провокує багато конфліктних ситуацій. Такі очікування між чоловіком і дружиною можуть зруйнувати шлюб або відносини між особами різної статі. Психологам і іншим представникам соціальних професій необхідно знати особливості змін на нинішній момент у гендерних ролях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слово «стереотип» увійшло у вжиток після виходу в світ книжки американця Уолтера Ліппмана «Громадська думка» (1922). Д.М. Узнадзе, Т. Шибутані, Т.Г. Стефаненко, Д. Майерс, І.С. Кон, Л. Е. Орбан-Лембрик, П.Н. Шихирев, А.А. Бодаєв і багато інших вчених психологів і соціологів вивчали соціальні стереотипи.

Слово «гендер» запозичив з англійської граматики і ввів в науку про поведінку сексолог Джон Мані (Money, 1955) [5]. Уперше термін «гендер» в розумінні соціальної статі ввів у науковий обіг американський психоаналітик Р. Столлер у своїй праці «Стать і гендер: про розвиток мужності й жіночності» [6, с. 78]. Автори, які внесли нові віхи в гендерну психологію: А.Г. Асмолов, А.І. Белкін, І.С. Кон, Д.Н. Ісаєв, В.Є. Каган, І.І. Лунін, Е.П. Ільїн, Ю.Є. Альошина, А.С. Волович і багато ін. Гендерну психологію сьогодні представляють С.М. Берн, Д. Майерс, М.Г. Ткалич, Т.В. Бендас, О.Г. Лопухова та ін.

Формулювання мети. Метою статті є виявлення і розгляд гендерних стереотипів у сучасному українському суспільстві. Відповідно до мети сформульовано завдання:

1. Розкрити суть наукового поняття «гендер», «гендерні стереотипи», «соціальні стереотипи».
2. Визначити особливості і структуру гендерних стереотипів в різних сферах сучасного суспільства.
3. Визначити вплив гендерних стереотипів на індивідуальний життєвий шлях; зробити висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «гендер» з'явився в зв'язку з явними розмежуваннями соціальних, культурних та політичних аспектів в розрізненні чоловічого і жіночого, пов'язуючи їх з поняттями статі і гендеру.

На відміну від визначення «гендер», термін «стать» описує біологічні відмінності між людьми, що визначаються генетичними особливостями будови клітин, анатомо-фізіологічними характеристиками і дітородними функціями.

Термін «гендер» - соціальна стать, стать як продукт культури, соціально-біологічна характеристика, яка вказує на соціальний статус і соціально-психологічні характеристики особистості, які пов'язані зі статтю і сексуальністю, але виникають у взаємодії з іншими людьми [3, с. 17].

Різні дослідники розуміють термін «гендерні стереотипи» по-різному:

- 1) це систематизований набір уявлень про персональні характеристики чоловіків і жінок;
- 2) це схематизовані узагальнені образи маскуліності і фемінності [4, с.11].

Під поняттям соціальна норма у рамках цієї статті, маються на увазі прийняті в певній групі або спільності правила, що пропонують або забороняють будь-яку поведінку, діяльність, дію. Визначення соціального стереотипу передає значення стійкого, категоричного і вкрай спрощеного уявлення (думки, судження) про будь-яке явище, групу, історичну особистість, поширеного в даному соціальному середовищі.

Стереотип – усталене ставлення до подій, вироблене на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами [3, с. 478].

Соціальний стереотип – це система економії ресурсів в процесі оцінювання моделей середовища [3, с. 473].

У суспільстві образи чоловіка і жінки конструюються і закріплюються у вигляді гендерних стереотипів, які проявляються в ході взаємодії людей і накладають відбиток на характер цієї взаємодії. Гендерні стереотипи є фундаментом, що визначає особливості сприйняття самого себе, інших і всього комплексу соціальних взаємодій. Взаємодія з урахуванням гендерних відносин і соціології конфліктів розкладається таким чином: об'єктивний бік – сконструйовані гендерні стереотипи, суб'єктивний – взаємні очікування індивідів щодо відповідного гендеру поведінки. Гендерні конфлікти виникають через різницю в сприйнятті один одного, формуються неузгоджені очікування на міжрольовому і внутрішньоособистісному рівнях.

З початку березня 2016 року нами було проведено опитування, в якому опитано 60 людей з міста Дніпра, з них 30 підліткового віку і 30 юнацького і трохи старшого. 30 представниць жіночої статі – 15 підлітків, 15 юнаків і 30 представників чоловічої статі – 15 підлітків, 15 юнаків.

Опитування було розбито на блоки питань з метою дослідити такі сфери соціального розуміння:

- соціальний понятійний апарат: що розуміють опитувані під поняттями «жінка» і «чоловік»; змістове навантаження поняття ролі, норми, стереотипів;
- повинність - обов'язковий перелік діяльності для представників різної статі із соціальної точки зору; безпосередньо пов'язано зі стереотипами і нормами поведінки у суспільстві;
- справедливість між статями – рівновага і нормативи поведінки для представників різних статей;
- акцент на причини конфліктів;
- міжособистісна і сімейна проблематика;
- терпимість;
- ідеальний, звичайний і негативний портрет жінки і портрет чоловіка.

Вже під час процесу заповнення анкет для опитування було помічено, що чоловіки менш охоче проходили опитування і більше турбувались про анонімність, жінки, навпаки, охоче проходили опитування. Для комфорту тих, хто турбувався щодо анонімності, було створено інтернет-опитування, у якому чоловіки взяли активнішу участь, ніж при реальному опитуванні. Деякі чоловіки використовували нецензурну лексику у відповідях на питання. Жінки частіше використовували метафори, мовні звороти та порівняння у визначеннях, які доволі двозначні у розумінні. Також жінки іноді виявляли бажання не вказувати свій вік. Незаміжні жінки більш охоче погоджувались на опитування.

Блок понятійних питань. «Жінка – це... ; Чоловік – це...».

7 опитуваних відповіли що жінка – це жінка, 9 відповіли, що жінка – це людина, 7 підкреслюють слабкість жіночої статі, 5 відповідей містили якісні оцінки для визначення, тобто мудрість, краса, розум, вірність тощо, 10 відповідей містили метафори: жінка – це берегиня затишку, муза і т.д. У чотирьох відповідях зазначалось, що жінка це мати. Варіант: «Жінка – це особистість (...)» указали 3 опитуваних. 2 відповіді містили значення, що робить жінка, тобто опис діяльності, як визначення. Також були варіанти: жінка – це протилежна стать чоловіку, що має подібне значення, як визначення «жінка – це жінка».

Тож більшість відповідей містять суб'єктивне значення і написані у метафорах, але і у такому випадку можна упізнати соціальні стереотипи: «берегиня вогнища у домі», «муза» і т.д. Тобто статеві стереотипи невід'ємно присутні у нашому житті стосовно визначення «жінка», «жіночність» тощо.

Стосовно визначення «Чоловік – це...» картина дуже схожа. 7 відповідей «Чоловік – це чоловік...», 10 відповідей «Чоловік – це людина...», 4 відповіді можна віднести як до категорії приналежності до «чоловічої статі», так і до якісної оцінки: «сильний», 11 метафоричних відповідей з порівнянням особи чоловічої статі з ватажком, каменем, дубом, фортецею, художником, якому потрібна муза, 12 відповідей присвячено якісній оцінці образу чоловіка. За більшою кількістю відповідей із суб'єктивною оцінкою можна зробити висновок, що для опитуваних образ чоловіка має більше критеріїв оцінки і пред'явлених вимог. Статеві соціальні стереотипи також присутні у цьому визначенні, що вказує на їх невід'ємність від соціального образу «чоловіка» і «жінки».

Наступний блок питань: «Повинність». Представниці жіночої статі вважають, що жінка повинна: залишатися жінкою (4 відповіді), дарувати тепло, радість, щастя, бути турботливою, гарною, бути гідною дружиною і матір'ю, повинна прагнути розвиватись, бути розумною, виховувати дітей, берегти сімейне вогнище, 8 опитуваних вважають, що жінка нікому нічого не винна.

Опитувани чоловічої статі вважають, що жінка повинна: прагнути до порозуміння, бути доброю, мудрою, жіночною і хазяйновитою, відповідальною, самостійною, бути охайною, доглянутою, бути водночас сильною і беззахисною, смачно готувати, прибирати, знати, як виховати дитину, допомагати чоловіку і дитині, 1 опитуваний написав, що у жінки має бути вища освіта, інший написав про те, що жінка повинна саморозвиватись, 6 опитуваних написали, що ніхто нікому нічого не винен.

Опитувани представниці жіночої статі вважають, що чоловік повинен: залишатися чоловіком, забезпечувати дівчину, бути опорою та захистом для жінки та дітей (при їх наявності), нести відповідальність за сім'ю, іти до своїх цілей, вміти приділяти час не тільки роботі, а й сім'ї. 8 опитуваних вважають, що ніхто нікому нічого не винен.

Представники чоловічої статі відповіли, що чоловік повинен: бути мужнім, заробляти гроші, брати участь у вихованні дітей, турбуватися про свою сім'ю, бути самостійним, виконувати обіцянки, піклуватись про себе і свою сім'ю, захищати дорогих йому людей, допомагати жінці, бути вірним, мати почуття гумору.

Питання: Чи обмежуються права вашої статі?

Жінки відповіли у рівній кількості «так» стосовно жінок і чоловіків, менше половини опитуваних відповіли «так», щодо відповіді «ні», то жінки вважають що їх права не занижуються у випадку 54% опитуваних, а про чоловіків «так» вважають 56% опитуваних жінок.

Майже 30% чоловіків вважають, що їх права пригнічуються, 65% вважають, що їх права не пригнічені, останні 5% утримались від відповіді.

Стосовно жінок вже більша кількість опитуваних (34%) вважають, що права жінок принижені, 54% вважають навпаки, і решта опитуваних утримались від відповіді на питання.

Питання про існування дружби між чоловіком і жінкою: 53% опитуваних впевнені в існуванні дружби між чоловіком і жінкою, 47% вважають, що дружби між чоловіком і жінкою не існує.

За результатами опитування відповідальність за відносини несуть обидва учасники відносин, при чому на думку більшості опитуваних рівноправно.

За результатами опитування: в середньому чоловіки так само займають позицію здобувача і годувальника сім'ї, хоча від жінки велика частина з опитаних теж очікує працевла-

штування і різнобічної самореалізації. Жінки так само чекають витримки від чоловіків, захисту. Від жінок чекають турботи, підтримки і догляду за сім'єю.

53% опитуваних вважають, що є різниця у самореалізації чоловіків і жінок. 30% вважають, що немає. 17% – не впевнені у знанні правильної відповіді. Це свідчить, що питання самореалізації у різних статей нагальне і в суспільстві до кінця не вирішене. У більшій частині відповідей відсутня асоціація чоловіка з батьком, жінка найчастіше асоціюється з матір'ю. З цього можна зробити висновок, що наше суспільство, наділяючи чоловіка відповідальністю за «здобування» грошей і захист сім'ї, забуває про батьківський бік самореалізації чоловіка.

Більшість опитуваних зазначило, що у сім'ї обов'язки повинні розподілятися 50% на 50%. Розуміння термінології «50 на 50» доволі суб'єктивне і потребує індивідуального роз'яснення.

За результатами опитування зроблено висновок, що чоловіки не розуміють у поведінці чоловіків: придумування чеснот і гордість за нереальні досягнення; поведінку на публіку; зміну статі; коли чоловік поводить себе, як жінка.

Чоловіки не розуміють у поведінці жінок: зверхню поведінку; фемінізм; дивну логіку; зміну статі; коли жінка поводить себе, як чоловік.

Жінки не розуміють у жіночій поведінці: навіщо треба змінювати зовнішність: робити хірургічні операції зі зміни зовнішності; фемінізм; зміну статі; повну віддачу сім'ї; надмірні ревності.

Жінки не розуміють у поведінці чоловіків: безвідповідальність, інфантилізм, недбалість; жіночність у поведінці; зміну статі; агресивність; беземоційну поведінку.

Ідеальні уявлення про чоловіка і жінку у всіх різні, але мають багато спільного. Наприклад ідеальна жінка знає, як поводитись з чоловіком у якому б настрої він не був, не має шкідливих звичок, гарна, охайна, ніжна, щира, турботлива, лояльна, вміє гарно готувати. Ідеальний чоловік не має поганих звичок, спокійний, сильний, розумний, мудрий, розсудливий, добрий, харизматичний, веселий, чесний і вірний.

Проста жінка в уявленнях опитуваних непередлива, іноді дурна, готова на все заради свого чоловіка, швидко втомлюється, часто свариться, обирає або тільки сім'ю, або тільки роботу.

Простий чоловік може бути слабким, неохайним, гнівливим, робити багато помилок, не знає своєї мети, працьовитий, сміливий, життєлюбивий, працює і нічого не робить вдома або навпаки.

Погана жінка за результатами опитування це жінка, яка має багато поганих звичок, неохайна, аморальна особистість, робить аборти, погана мати, жінка яка не приділяє уваги ні собі, ні своїй сім'ї.

Поганий чоловік з точки зору опитуваних: аморальний, має багато поганих звичок, весь час бреше, приймає насильство за норму поведінки з жінкою та дітьми, власник, депот, злий, не буває ні вдома, ні на роботі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що гендерні стереотипи у нашому суспільстві присутні і панують у житті. Від чоловіків у нас чекають захисту і забезпечення сім'ї, а від жінок материнства, виховування дітей і турботи про сім'ю і сімейний затишок, але зараз ще й самореалізацію і роботу для себе. Багато опитуваних зазначали, що ідеалів не буває, що зараз панує рівноправ'я, але кількість цих думок не значна порівняно з кількістю тих, хто вважає інакше. Жінка й досі «хранителька домашнього вогнища», а чоловік і досі «добувач». Але за результатами дослідження можна зробити висновок, що у сучасному українському суспільстві є багато суперечливих гендерних стереотипів і очікувань у жінок і чоловіків, які можуть призводити до конфліктів і непорозуміння між представниками різних статей, а також до нерівності представників різних статей у системі соціальних ролей і системі соціальної стратифікації.

Список використаних джерел

1. Ажгихина И.И. Гендерные стереотипы в современных масс-медиа / И.И. Ажгихина // Гендерные исследования. – 2000. – № 5. – С. 261–273.

2. Денисова А.А. Словарь гендерных терминов/ под ред. А.А. Денисовой – М.: Информатика XXI век, 2002.– 256 с.
3. Мещеряков Б. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004.– 672 с.
4. Малес Л.В. Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники / Л.В. Малес // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: К.І.С., 2004. – С. 131.
5. Кон И.С. Пол и гендер. Заметки о терминах [Электронный ресурс] / И.С. Кон // Андрология и генитальная хирургия. – 2004. – № 1–2. – Режим доступа: <http://www.gendermed.ru/public/36-gender.html>
6. Иващенко О.В. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики / О.В. Иващенко // Соціологія: Теорія, метода, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 80.

References

1. Azhikhina, I.I. (2000). *Hendernye stereotypy v sovremennykh mas-media* [Gender stereotypes in modern mass-media]. *Hendernye issledovaniia* [The Gender Studies], no. 5, pp. 261-273 (In Russian).
2. Denisova, A.A. (Ed.). (2002). *Slovar hendernykh terminov* [Dictionary of gender terms]. Moscow, Informatsiia XXI vek Publ., 256 p. (In Russian).
3. In B. Meshcheriakov & V. Zinchenko (Eds). (2004). *Bolshoi psikhologicheskii slovar* [Great psychological dictionary]. Sankt-Peterburh, praim-EVROZNAK Publ., 672 p. (In Russian).
4. Males, L.V. (2004). *Biologichni, psikhologichni ta sotsiokulturni chynnyky. Osnovy teorii henderu* [Biological, psychological, and sociocultural factors. Basics of Gender Theory]. Kyiv, "K.I.S." Publ., pp. 131 (In Ukrainian).
5. Kon, I. S. (2004). *Pol i hender. Zametki o terminakh* [Sex and gender. Notes on the terms]. *Androlohiia i henetalnaia khirurgiia* [Andrology and genital surgery], no. 1-2. Available at: <http://www.gendermed.ru/public/36-gender.html> (In Russian).
6. Ivashchenko, O.V. (1998). *Henderna naukova perspektyva : vid svitohliadu do polityky* [Gender academic perspective: From worldview to politics]. *Sotsiolohiia : teoriia, metody, marketingh* [Sociology: Theory, Methods, Marketing], no. 6, pp. 80 (In Ukrainian).

В статье рассматриваются гендерные стереотипы, гендерные нормативы поведения и проблемы гендерной идентификации в современном украинском обществе. В статье приведен теоретический анализ литературы по гендерной психологии и описание проведения эмпирического исследования современных гендерных стереотипов.

Ключевые слова: пол, гендер, гендерный стереотип, социальный стереотип, социальная норма.

The article considers gender stereotypes, gender norms of behavior and problems of gender identification in modern Ukrainian society. It provides the theoretical analysis of literature on gender psychology and the description of empirical studies of contemporary gender stereotypes.

Key words: gender, gender stereotype, social stereotype, social norm.

Одержано 14.02.2017.